

СТРОКИ ТА ТЕРМІНИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ: ТЕМПОРАЛЬНИЙ АСПЕКТ

TERMS AND DEADLINES IN CIVIL LAW: TEMPORAL ASPECT

Подвірна О.В., старший викладач кафедри конституційного права та галузевих дисциплін

*Навчально-науковий інститут права
Національного університету водного господарства та природокористування*

Поняття строки є однією з правових категорій, які відіграють головну роль у цивільно-правових відносинах, бо час має істотне значення для виникнення, зміни та припинення відносин, а також для належного виконання зобов'язань і для захисту прав та інтересів осіб. Отже, значення часу і строків важко переоцінити не тільки для соціального буття людини, а й для вступу та перебування у правовідносинах.

Важливою ознакою цивільних відносин є те, що вони виникають, розвиваються та припиняються у часі. Проблема правового регулювання перебігу часу в цивільному праві не досліджена в повному обсязі. Це призводить до виникнення певних складнощів під час участі у правовідносинах, що є недопустимим у правовій державі. Юридичною наукою визначено, що строки у цивільних правовідносинах упорядковують цивільний оборот, стабілізують цивільні правовідносини, сприяють задоволенню потреб учасників правовідносин, а також дають змогу забезпечити своєчасний захист цивільних прав, якщо такі порушуються.

Розуміння внутрішньої характеристики суб'єктивного права з погляду його тривалості є предметом дослідження багатьох науковців. Багато спірних питань залишаються невивченими і досі, зокрема, питання часу виникнення та закінчення матеріального права, коли правочини, що до цього призводять, мають односторонній характер, або проблема виникає не з самого правочину, а з інших підстав – для прикладу з акту законодавства, певної події або дії, що не залежить від волі суб'єкта, тощо.

Загальні часові параметри функціонування правовідносин визначаються передусім правовою нормою. Поняття «строк», «термін», «давність», «своєчасно», «негайно» та інші, які відображають часові зв'язки, часто включаються до змісту правових норм. У Цивільному кодексі України містяться загальні положення про строки і терміни, які стосуються всіх інститутів цивільного права.

Ключові слова: строк, термін, час, часові межі, недовірені зобов'язання, правовідносини.

The concept of time is one of the legal categories that play a fundamental role in civil law, because time is essential for the emergence, change and termination of relations, as well as for the proper performance of obligations and to protect the rights and interests of individuals. Thus, the importance of time and time is difficult to overestimate not only for the social existence of man, but also for entry and stay in legal relations.

An important feature of civil relations is that they arise, develop and end over time. The problem of legal regulation of time in civil law has not been fully explored, which leads to certain difficulties in participating in legal relations, which is unacceptable in a state governed by the rule of law. Legal science has determined that deadlines in civil legal relations regulate civil turnover, stabilize civil legal relations, help meet the needs of participants in legal relations, as well as provide timely protection of civil rights, if such are violated.

Understanding the internal characteristics of subjective law, in terms of its duration, is the subject of research by many scholars and us in particular. Many controversial issues remain unexplored to this day, in particular, about the time of origin and termination of substantive law, when the transactions that lead to it are unilateral, or arise not from the transaction itself, but for other reasons – for example from legislation, an event or actions that do not depend on the will of the subject, etc.

The general time parameters of the functioning of legal relations are determined primarily by the legal norm. The terms “term”, “term”, “statute of limitations”, “timely”, “immediate” and others that reflect temporal relationships are often included in the content of legal norms. The Civil Code of Ukraine contains general provisions on terms and terms that apply to all institutions of civil law.

Key words: term, term, time, time limits, non-contractual obligations, legal relations.

Питання строків і термінів досліджували такі вчені, як Т.В. Вахонєва, В.П. Грибанов, М.О. Гурвич, А.В. Луць, В.А. Артемов, М.А. Гурвича, О.С. Дугенця, О.О. Красавчиков та інші.

Завдання нашого дослідження передбачають аналіз чинного законодавства стосовно тлумачення поняття строку та терміну в цивілістичній науці та його розуміння для можливості реалізації цивільних прав.

Метою роботи є вивчення поняття строку та терміну у цивільно-правовій науці України і їх правильне застосування у правовідносинах, які впливають на їх учасників.

У давньоримському праві строком (або терміном) називалась майбутня й неминуча подія, від настання якої залежав початок чи кінець дії або будь-якого правового акту.

Оскільки строки (терміни) належать до таких категорій, які беруть участь у всьому житті учасників будь-яких правовідносин, то розуміння і правильне застосування поняття часу набуває важливого значення і як міра оцінки соціальних процесів та явищ, і як засіб цілеспрямованого регулювання людської діяльності.

У багатьох працях філософів доведена можливість існування у світі різноманітних просторово-часових форм, які відрізняються від інших форм тим, що є необхідними умовами існування численних класів матеріальних об'єктів. До таких форм належать соціальний простір і соціальний час.

Соціальний час є формою існування соціальної матерії та формою соціального буття загалом [8, с. 44].

Час відіграє істотну роль у цивільних правовідносинах. Суб'єктивні права та юридичні обов'язки їхніх учасників виникають, розвиваються і припиняються у певний час.

У правових нормах як засобах впливу на поведінку людей використовується не філософська категорія «час», а правова – «строк», як відрізок часу. Такий строк не існує сам по собі, він завжди несе певні наслідки, з його настанням чи спливом закон пов'язує виникнення, зміну чи припинення правовідносин.

Дія самих законів також обмежена у часі. Строки, що встановлюються у цивільних правовідносинах як вияв соціального часу (у формі існування соціальної матерії, суспільного буття), є важливим правовим засобом цілеспрямованого регулювання діяльності громадян та організацій. Строки дисциплінують учасників правовідносин, забезпечують чіткість і визначеність у правах та обов'язках суб'єктів.

Поняття «строк», «термін», «момент», які відображають правові категорії, часто включаються до змісту правових норм. У правовому регулюванні суспільних відносин законодавець, з огляду на фактор часу, використовує саме категорію «строк» як певний період у часі та «термін» – як певний момент у часі. Строк – це визначений законом, договором або іншим юридичним актом проміжок часу (період), встановлений для здійснення відповідних дій, реалізації прав або виконання зобов'язань, і з настанням або закінченням якого пов'язується певна дія чи подія, що має юридичне значення [7, с. 857].

Питання про роль і місце строків у цивільних правовідносинах може розглядатися у різних аспектах: а) як момент виникнення (початку) або припинення правовідносин; б) як одна з умов, що визначає їх зміст; в) як критерій оцінки правомірності поведінки суб'єктів з погляду на її своєчасність тощо.

Строки розглядаються за їх місцем у системі юридичних фактів цивільного права. Найчастіше їх відносять до подій, маючи на увазі закінчення часу (строку). Строк обмежує дію суб'єктивних прав та обов'язків у часі. Оскільки права та обов'язки частіше виникають за волею їхніх носіїв, то вольовий характер мають і строки, які обмежують їхню дію у часі. Конкретні строки здійснення та захисту цивільних прав передбачаються нормою закону, але закон також має вольовий характер як юридичний вияв державної волі. Строки, встановлені законом, стають обов'язковими для суб'єктів правовідносин або внаслідок того, що закон забороняє їхнє скорочення за угодою сторін (наприклад, строки позовної давності), або тому, що сторони не використали надану їм можливість визначити строк на свій розсуд (наприклад, збільшити гарантійний строк). Не викликає сумніву вольовий характер строків, установлюваних самими учасниками правовідносин або за рішенням суду чи іншого юрисдикційного органу [9, с. 270].

Під час класифікації цивільно-правових строків можна брати за основу різні підстави: способи їх встановлення, тривалість, способи відліку, призначення та інші. За способами встановлення розрізняють строки: 1) встановлені у законах; 2) встановлені у підзаконних нормативно-правових актах; 3) встановлені адміністративними актами; 4) встановлені рішеннями суду; 5) встановлені іншими органами, на які державою покладені функції по захисту суб'єктивних цивільних прав; 6) встановлені угодами, договорами учасників цивільних правовідносин [5, с. 158]. За можливістю бути зміненими за згодою сторін слід розрізняти: 1) імперативні; 2) диспозитивні цивільно-правові строки. Т.В. Вахонєва також виділяє ще й третій вид строків за цією підставою класифікації – імперативно-диспозитивні [8, с. 44]. Імперативними називаються такі строки, які не можуть бути змінені за погодженням сторін. Це передусім строки позовної давності та строки набувальної давності. Диспозитивними вважаються строки, які хоч і передбачені законом, але можуть бути змінені за погодженням сторін (наприклад, строки в орендних відносинах). У деяких випадках закон встановлює лише мінімальний або максимальний строк для здійснення певних дій. Водночас учасникам таких правовідносин, відповідно, надається право цей строк збільшити або зменшити. Останні строки за своїм характером є імперативно-диспозитивними. За ступенем (характером) визначення цивільно-правові строки зазвичай поділяються на: визначені та невизначені.

На думку Р.О. Стефанчука, за ступенем (характером) визначеності строки поділяються на три види: абсолютно визначені, відносно визначені та невизначені [3, с. 108].

Як результат вольових і усвідомлених юридичних дій суб'єктів права строки мають відбиток суб'єктивного, але, будучи встановленими, вони існують уже об'єктивно. У сфері цивільно-правових відносин юридичне значення має не закінчення часу взагалі, а закінчення певного строку, а точніше – настання певного моменту в часі. Перебіг і обчислення строків у цивільному праві відбуваються за правилами, встановленими за волею законодавця. Серед обставин, які впливають на перебіг строків, законодавець передбачає і вольові дії учасників правовідносин або державних органів.

Цивільно-правові строки є часовою (темпоральною) формою руху цивільних правовідносин, формами існування і розвитку суб'єктивних прав та обов'язків, що є їх змістом. Суб'єктивне право та обов'язок являють собою

можливість або необхідність здійснення їх носіями будь-яких дій або утримання від їх вчинення. Змістом строку є дія або подія. Поза цими фактами встановлення та існування строків не мають сенсу. Тому настання або закінчення строку набуває значення не саме по собі, а в сукупності з подіями чи діями, що вчиняються або настають, для яких цей строк встановлено [5, с. 292].

Серед часових категорій у цивільному праві провідне значення відіграють строки та терміни. Строком є певний період у часі, зі впливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Строк визначається роками, місяцями, тижнями, днями або годинами. Терміном є певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, що має юридичне значення. Термін визначається календарною датою або вказівкою на подію, яка має неминуче настати [1]. Межу між цими поняттями може бути проведено лише з певною мірою умовності. По-перше, на відміну від терміну, строку властива тривалість, по-друге, строки містять у собі початковий і кінцевий терміни, що відмежовують їх у часі. Тобто будь-який строк повинен бути довшим, ніж термін. Крім того, фізична (астрономічна) тривалість терміну, на відміну від строку, не має юридичного значення через його короткість. Таким чином, розмежування строків та термінів може бути проведено за такими напрямками: за довжиною, за юридичним значенням тривалості та за можливістю вимірювання (строк – це відстань від початкового та кінцевого моментів). Невипадково перебіг строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок.

Під строком у цивільному праві розуміють проміжок часу, зі впливом якого пов'язана певна дія чи подія, яка має юридичні наслідки. Термін – це певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, що має юридичне значення [1]. Строки і терміни не повинні включатися до системи юридичних фактів, оскільки вони являють собою розташування у часі (тривалість) певних юридичних фактів один до одного. Розмежування строків та термінів здійснюється залежно від тривалості (будь-який строк є довшим за термін), її юридичного значення (на відміну від термінів, тривалість строків має юридичне значення) та складу (строк завжди містить початковий та кінцевий терміни). Необхідно розрізняти терміни, що входять до складу строків, та терміни, що не входять до їх складу. Тобто, якщо будь-який строк є складним поняттям, що містить у собі початковий і кінцевий терміни, то термін може існувати як у складі строку, так і самостійно [11, с. 320].

Строки та терміни у правовій науці висвітлюються і характеризуються юридичними нормами. Залежно від приналежності таких норм до певної галузі права, строки можна класифікувати залежно від виду правовідносин, що вони породжують. Строки та терміни, як надзвичайно вагомі юридичні категорії, закріплюються нормами цивільного законодавства з метою врегулювання часових показників цивільних правовідносин. Законодавче закріплення строків (термінів) викликає багато проблем під час їх застосування, теоретичного визначення, а також під час їх обрахунку. Як правова форма ці категорії спрямовують волю і поведінку учасників суспільних відносин на досягнення поставлених цілей, надають можливість з необхідною точністю визначити часові межі здійснення та захисту цивільних прав, якщо такі порушуються. Для досягнення цієї важливої, як з теоретичної, так і з практичної точки зору, цілі необхідно зазначити, що саме чітке визначення та закріплення у нормативних актах надає можливість встановити саме момент початку, зміни та припинення конкретного цивільного правовідношення, а також момент настання чи припинення негативних чи позитивних наслідків для учасників цих правовідносин, тому їх чітке роз'яснення та класифікація, а також їх розуміння є невід'ємним складником правової держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар / за заг. ред. Харитоновна Є. О. Харків : Одиссей, 2006. 253 с.
3. Цивільне право України : навчальний посібник. Ю.В. Білоусов, С.В. Лозинська, С.Д. Русу та ін. ; за ред. Р.О. Стефанчука. Київ : Прецедент, 2005. 108 с., с. 108.
4. Стефанчук Р.О., Цивільне право України : Навчальний посібник. Р.О. Стефанчук. Київ : Прецедент, 2005. 321 с.
5. Процевський В.О. Цивільне право України : навч. посіб. : у 2 т. / В.О. Процевський, О.В. Гаврилюк. Харків : ТХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2007. Т. 1. 292 с.
6. Дзера О.В. Цивільне право України. Загальна частина : Підручник. О.В. Дзера. Київ : Юрінком Інтер. 2010. 976 с.
7. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 992 с.
8. Вахонєва Т. Поняття та юридична природа строків (термінів) за новим цивільним законодавством України. *Право України*. 2003. № 12. С. 44.
9. Братель О.Г., Пилипенко С.А. Цивільне право України : [Посібник для підготовки до іспитів]. Київ : ФОП Ліпкач, 2010. 256 с.
10. Процевський В.О., Гаврилюк О.В. Цивільне право України: Навчальний посібник. У 2 т. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2007. Т. 1. 292 с.
11. Луць В.В. Строки і терміни у цивільному праві : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 320 с.